

JOGOK A VITRINBEN

Dr. Lakatos István

A Kádár-korszak első felének emberi jogi diplomáciája
(1956-1975)

Budapest

2025. szeptember 25.

A magyar multilaterális diplomácia szakaszai

- 1. 1956-1962.** A „magyar kérdés” az ENSZ napirendjén
- Magyar delegáció mandátumát felfüggesztették, az ország defenzív diplomáciára kényszerült.
- 2. 1963-1968.** U Thant ENSZ főtitkár 1963. júliusi látogatása. Cél a korábbi hátrányos helyzet felszámolása, felzárkózás a többi országhoz.
- 3. 1968-1975.** Magyarország BT tagsága 1968-69., majd ECOSOC tagsága 1971-73. – magyar multilaterális diplomácia teljes kibontakozása és céltudatos alkalmazása.

Az 1956-1962 közötti időszak emberi jogi diplomáciája

Az első, 1956-1962 közötti szakasz külpolitikai környezete

- Magyarország mozgásterét az 1956-os forradalom leverését követően döntően a szovjet érdekek határozták meg.
- Az 56-os tapasztalatok miatt még a rendelkezésre álló lehetőségeket sem használta ki maximálisan (román példa - szovjet csapatok kivonása).
- Szocialista országok kiállása – lojalitást kívánt meg Kádár részéről.
- Viszonylagos külpolitikai elszigeteltség, de egyre kedvezőbb nemzetközi környezet.

Az első szakasz emberi jogi diplomáciája levéltári anyagok alapján (1956-62)

A „magyar kérdés” kezelése

- Egy 1957 áprilisi genfi távirat 2 olyan kérdést jelölt meg, amelyek az EJB munkájában közvetlenül érinthetik Mo.-t:
 1. Nagy Imréék helyzete Romániában,
 2. Menekültkérdés.
- Ez utóbbi kapcsán ellentámadásba kell átmenni.

Az első szakasz emberi jogi diplomáciája levéltári anyagok alapján (1956-62)

A „magyar kérdés” kezelése (2)

- 1959. február 17. munkaértekezlet a Külügy ENSZ Politikai Osztályán:

1. Egyes tagállamok álláspontjának feltérképezése
2. Egyes nemzetközi szervezetek gyakorlatának áttekintése a magyar mandátum kezelése ügyében.
3. Összeállítás az elmúlt évek kulturális és gazdasági fejlődéséről.
4. Anyagok ellentámadásra: jogsértések Nyugaton
5. Belügytől: Nyugati országok Mo.-i kémtevékenységéről.
6. Jogászszervezetek, agresszív katonai paktumok tevékenysége.

Az első szakasz emberi jogi diplomáciája levéltári anyagok alapján (1956-62)

Emberi jogok napjának (december 10.) megünneplése

- 1962 novemberi feljegyzés:
- Hasznosan fel lehet használni a propagandában, megemlékezve az emberi jogok széleskörű érvényesüléséről Mo.-n és azon nyugati országokról, ahol rendszeresen megsértik azokat.
- Előadás megszervezésére egy vidéki városban, valamint Népszabadság, Magyar Nemzet egy nem túl hosszú cikkben emlékezzen meg az emberi jogok napjáról.

Az első szakasz emberi jogi diplomáciája levéltári anyagok alapján (1956-62)

Nemzetközi jogászszervezetek elleni fellépés

- 1958 februári feljegyzések a nyugati jogászszervezetek megélénkült tevékenységéről

Nemzetközi Jogász Bizottság – központ NSZK-ban, nemzeti tagozatok számos országban – Kelet-Európai Jog c. kiadvány

Keleti Jogi Intézet – München – kommunista országok törvényi rendelkezéseinek elemzése.

Az első szakasz emberi jogi diplomáciája levéltári anyagok alapján (1956-62)

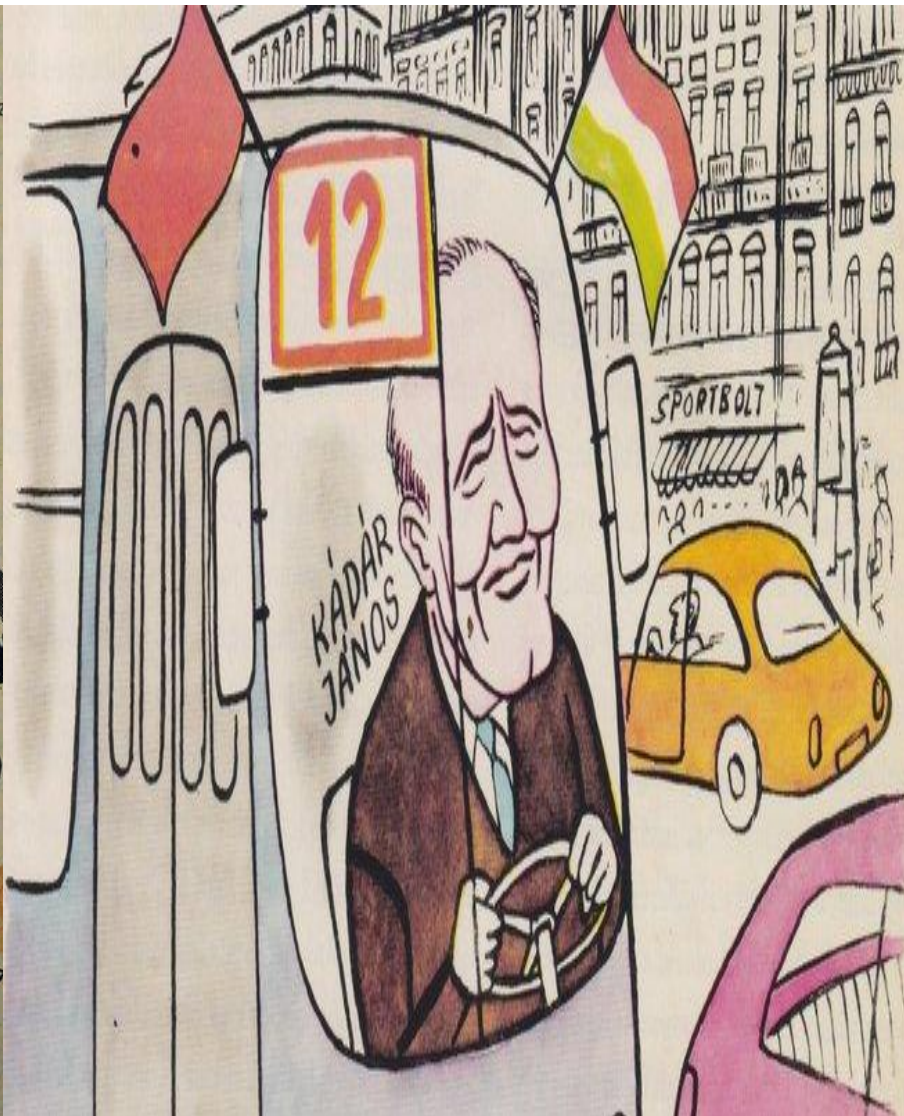
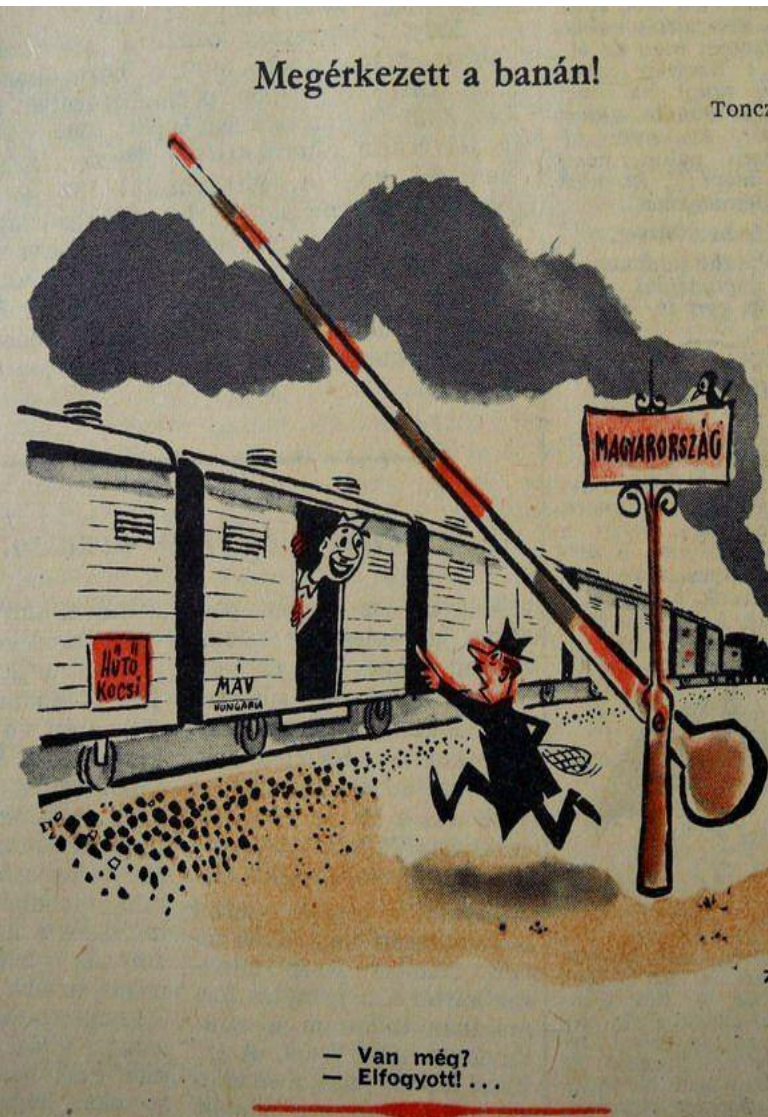
- **Javasolt ellenlépések:**
 - idegen nyelvű kiadvány megjelentetése
 - magyar jogászok nyugati előadásainak megszervezése
 - cikkek elhelyezése külföldre menő kiadványokban
 - egyéb jogászszervezetekbe való belépés
- 1959 január – feljegyzés Konferencia Indiában ahol feltehetően Mo.-t fogják támadni – javaslat: magyar jogászok kiküldése Indiába és Indonéziába helyi egyetemek, vagy jogászszervezetek meghívása alapján.
(Nem DJNSZ szervezésben)

Az első szakasz emberi jogi diplomáciája levéltári anyagok alapján (1956-62)

Magyar diplomáciai fellépések egyes emberi jogi kérdésekben

- 1961 márciusi külügyi feljegyzés a **tibeti helyzetről**: valamennyi Kínával szembeni kritika felsorolása, amelyek a feljegyzés szerzője szerint nem állják meg a helyüket és ami történt Tibetben az nem tragédia volt, hanem Tibet naggyá tételének útja.
- Magyarország 1962 végével (1994-ig) tagja lett az **Apartheid elleni Különbizottságnak**, ennek ellenére 1963 elején a Külügy úgy döntött, hogy a Dél-Afrikával való ker. kapcsolatok megszakítása terén nem lesz kezdeményező, mivel ez az export konvertibilis valutát jelent.

Az 1963-1968 közötti időszak emberi jogi diplomáciája

A második, 1963-1968 közötti időszak külpolitikai környezete

- 1963 után számos nyugati ország nagyköveti szintre emeli Mo.-i képviseletét, - amerikai nyitás megkezdés.
- 1964. vízum-könnyítések eredményeként nyugati turisták száma megugrott.
- 1964. Hruscsov leváltása – Kádár nem tagadta meg, megakadályozta viszont Rákosi hazatérését.
- 1965. Washington Mo.-t és Lo.-t kérte fel közvetítésre a vietnámi válságban.
- 1964. lengyel KGY javaslat páneurópai bizt. konferencia megrendezésére – 1965-ben VSZ Politikai Tanácsadó Testülete elfogadta a javaslatot.
- Budapest legálisan erősíthette nyugati kapcsolatait.
- 1967. Ro. felvette a diplomáciai kapcsolatokat az NSZK—val. Mo. csak 1973.

A második szakasz emberi jogi diplomáciája levéltári anyagok alapján (1963-68)

Magyar kérdés kezelése

1964 júniusi külügyi feljegyzés az **Amnesty International** megkeresésével kapcsolatban - Magyar Jogász Szövetséggel való levelezés

– Magyar amnesztia rendelet üdvözlése és szerették volna tudni az annak megszövegezésében résztvevő jogászok nevét, hogy kitüntessék azokat. –Válasz: ilyen megnevezhető jogászok nincsenek.

– AI kérdés. Lelkiismereti okok miatt tartanak –e még valakit fogságban? Válasz: nem.

A második szakasz emberi jogi diplomáciája levéltári anyagok alapján (1963-68)

Nemzetközi jogászszervezetek tevékenysége

- 1964 áprilisi külügyi feljegyzés a Demokratikus Jogászok Nemzetközi Szövetségének (DJNSZ) VIII. Budapesti kongresszusáról. Peking és a többi szocialista ország közötti vita elmérgesedett.
- A DJNSZ kongresszusra érkezett amerikai delegáció érdeklődött Nagy Sándor (Kína barát) író letartóztatásával kapcsolatban.

A második szakasz emberi jogi diplomáciája levéltári anyagok alapján (1963-68)

Magyar kezdeményezések konkrét ENSZ-es emberi jogi dossziék kapcsán.

- 1965 októberi feljegyzés az **ICERD egyezmény** szövegezési vitájáról: USA- antiszemitizmus SZU- nácizmus is. Görög, magyar javaslat: a cikkelyből kihagyták a faji megkülönböztetés formáit.
- 1965. április - Interjú Bokorné Sz. H.-val, aki Mo.-t képviselte a CSW teheráni konferenciáján: feminista szervezetek kritikája, **magyar javaslat nők speciális jogairól**, amit a testület elfogadott.
- 1965. dec. Interjú Mód Péter külügymin. helyettesével az ENSZ KGY XX. ülészakáról: magyar kezdeményezés – **gyarmatosítás tényét minősítsék az emberiség elleni bűntettnek**.

A második szakasz emberi jogi diplomáciája levéltári anyagok alapján (1963-68)

Magyar bizottsági tagságokkal kapcsolatos anyagok.

- Apartheid elleni Bizottság (1962-1994)

- 1966 júliusi NY-i feljegyzés **brazíliai apartheid szeminárium** előkészületeiről: Nyugat az egész problémát jogi kérdésként fogja kezelni, Mo.: apartheid a gyarmatosítás eszköze. Budapest szerint a szankciók működnének D. A—val szemben, de ez sértené a nyugati gazdasági érdekeket.
- 1966 októberi NY-i jelentés: Budapest számára az apartheid kérdés politikai vonatkozásai fontosabbak az emberi jogi aspektusoknál. Apartheid B. guineai elnöke: a III. B. csak az emberi jogi aspektusaival foglalkozzon az apartheidnek, a politikaival ne. Budapest ezen felháborodott.

A második szakasz emberi jogi diplomáciája levéltári anyagok alapján (1963-68)

Magyar bizottsági tagságokkal kapcsolatos anyagok.

- ENSZ Nők helyzetével foglalkozó Bizottsága (CSW) (1965-1976)

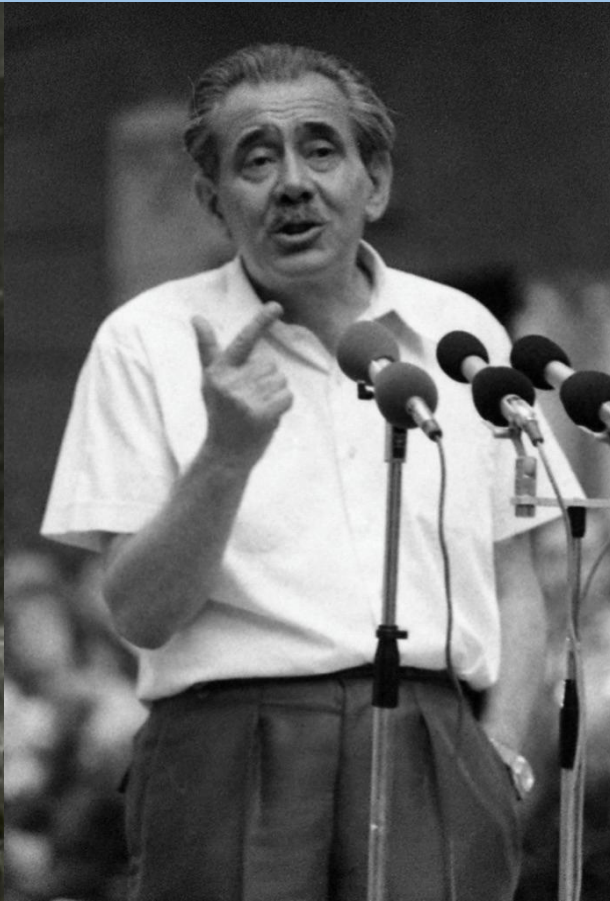
- 1965-ben Mo. Lo. És a SZU mellett lett a 21 fős B. tagja, főképviselő: Bokorné dr. Szegő Hanna. 1965-ös ülésszak eredményei:
- Mo., Guinea, Finno. és Irán: nők pol. jogairól szóló ENSZ egyezmény támogatására szólított fel egy határozatban.
- Mo., Guinea, Irán, Mexikó, Egyesült Arab Köztársaság, Dominika: egyes államok nőszervezetei közötti együttműködésre hív fel.
- Mo., Guinea: analfabetizmus mielőbbi felszámolására szólított fel.
- Mo. javasolta, hogy a nők elleni diszkr. valamennyi formájának megszüntetéséről szóló nyilatkozat ne érintse a nők speciális védelmét szolgáló rendelkezéseket.

A második szakasz emberi jogi diplomáciája levéltári anyagok alapján (1963-68)

Magyar álláspont egyes emberi jogi dossziék kapcsán.

- 1967 végén tárgyalta a III. B. A háborús és emberiség ellen elkövetett bűnök elévülhetetlenségével kapcsolatos egyezmény-tervezetet, amely lengyel kezdeményezésre került a KGY elé.
- Mo. a vitában hivatkozott a Mo-gal kötött párizsi békeszerződésre, amely időkorlátozások nélküli kötelezettséget rótt hazánkra a háborús bűnösök üldözése tekintetében.
- Az Egyezményt 1968-ban fogadta el a KGY, Mo. 1969 júniusában ratifikálta. Fejlődők kérésére az apartheid is belekerült az egyezménybe.

Az 1968-1975 közötti időszak emberi jogi diplomáciája

A harmadik, 1968-1975 közötti időszak külpolitikai környezete

- 1968. augusztus csehszlovákiai bevonulás - Mo. Egyedül maradt reformtörekvéseivel – döntő hatást gyakorolt a magyar ellenzéki mozgalmakra.
- 1969 márciusi VSZ Politikai Tanácsadó Testület ülés Bp-en – minden előfeltétel nélkül szólította fel a Nyugatot a biztonságpolitikai konferencia megrendezésére.
- 1969. március kínai-szovjet határon fegyveres incidens.
- 1971. szeptember 9. –megállapodás a Vatikánnal és Mindszenty bíboros 1971. szept. 28-án 15 év után elhagyhatta az amerikai nagykövetséget és Mo.-t
- 1973.Mo. Lo.-gal együtt meghívást kapott a vietnámi háborút lezáró Párizsi Egyezmény alapján felálló Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottságba.
- 1975. augusztus EBEÉ helsinki Záróokmányának az aláírása. Kádár beszélt egyedül a szoc. országok közül a harmadik kosár tartalmáról.

A harmadik szakasz emberi jogi diplomáciája levéltári anyagok alapján (1968-75)

Magyar kezdeményezések.

- Az 1970-es KGY során Mo. aktív szerepet játszott a **Vietnámban fogva tartott amerikai pilóták** ügyében.
- Szabó Imre az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetének igazgatója még 1966-ban kezdeményezte, hogy az 1968-as világkonferenciára Mo. juttassa el az **Intézet „Socialist Concept of Human Rights” c. kiadványát** – Első ilyen jellegű szoc. kiadvány.
- 1973-ban az ENSZ Társaság és a KÜM **Szabó Imrét jelölte** az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 25. évfordulója alkalmából létesített **ENSZ-es emberi jogi kitüntetésre**.

Teheráni Emberi Jogi Világkonferencia

A harmadik szakasz emberi jogi diplomáciája levéltári anyagok alapján (1968-75)

ENSZ Emberi Jogi Világkonferencia Teherán 1968. 04. 22.- 05. 13.

- 84 ország, 3 fős magyar delegáció, Várkonyi József teheráni magyar nagykövet, dr. Szabó Imre a Jogtudományi Intézet igazgatója, dr. Földes István, az Országos Korányi Tbc Intézet tudományos igazgatója.
- Kis létszámú és nem diplomata delegáció.
- Mo. a többi szoc. országgal együtt előterjesztője volt a gazd., szoc. és kult. jogok fokozott érvényesítését szorgalmazó határozatnak.
- Ritkán kaptak szót, mert nem voltak saját határozataik.
- Önkritikusan jelezték, hogy a konferencia nem vitte nagyon előre az e.j.-ok ügyét. Eredmény volt, hogy nem fogadtak el új szervek létesítésére vonatkozó határozatot.

A harmadik szakasz emberi jogi diplomáciája levéltári anyagok alapján (1968-75)

Magyar álláspont egyes emberi jogi dossziék kapcsán.

- Emberi jogi főbiztos pozíciójával kapcsolatos vita: 1960-as évek közepétől folyamatosan napirenden volt az 1993-as létrehozatalig, 1969-es IM anyag a poszt ellenzésének megalapozására:
- 1. magyar jsz-ok biztosítják az e.j.-ok érvényesülését,
- 2. szuverenitás védelme,
- 3. tervezett szupranacionális hatalommal,
- 4. egyezmények ratifikációja a megoldás,
- 5. elkerülhetetlen hatáskör összeütközések,
- 6. nem lehet olyan személyt találni, aki mindenkinek megfelelné.

A harmadik szakasz emberi jogi diplomáciája levéltári anyagok alapján (1968-75)

Halálbüntetés

- 1968-as vita a III. Bizottságban: Bizonyos pl. gazdasági bűncselekmények esetében már évek óta nem szabtak ki halálbüntetést. Mo. megszavazta a vonatkozó határozatot.
- 1971-ben az IM adott szakvéleményt egy a témával foglalkozó KGY határozat kapcsán:
- 1. M. büntető eljárási szabályok szinkronban vannak a határozattal,
- 2. Büntetés nem hajtható végre a kegyelmi kérvény elbírálásig.
- 3. Amennyiben valamennyi jogorvoslati lehetőséget kimerítették végre kell hajtani az ítéletet.

A harmadik szakasz emberi jogi diplomáciája levéltári anyagok alapján (1968-75)

Világ szociális helyzete.

1971-es III. Bizottságban zajló vita során komoly politikai és ideológiai konfrontáció alakult ki.

Szocialista országok: a társadalmi rendszer és a szociális helyzet közötti összefüggései

Fejlődő országok: a fejlett országok anyagi segítségének növelése.

Fejlett országok: korlátozni igyekeztek a fejlődők ezen törekvéseit.

Mo. javasolta, hogy az általános és teljes leszereléssel növelni lehetne a szociális helyzet javítását szolgáló erőforrásokat. A javaslatot végül megszavazták.

A harmadik szakasz emberi jogi diplomáciája levéltári anyagok alapján (1968-75)

Faji megkülönböztetés kérdése, CERD.

- 1973-as NSZF feljegyzés jelzi, hogy Mo. nem tart igényt CERD tagságra, mert a SZU és Csehsz. már tag, így szocialista érdekek képviselve biztosított, valamint tagjai vagyunk az Apartheid Bizottságnak.
- Mo. 1969-es alapjelentését a CERD nem találta elég részletesnek,
- 1972-es 1. periodikus jelentés kapcsán CERD hiányolta a nemz. kisebbségek helyzetének érintését, valamint, hogy a jsz-okat nem szövegszerűen, hanem csak tartalmilag idézte a jelentés.
- CERD nem értette a LB elvi határozatainak kötelező jellegét.
- 1. védelem nem sikerült jól. –tapasztalat hiány, terület gazdája megváltozott – NJF helyett NSZF

A harmadik szakasz emberi jogi diplomáciája levéltári anyagok alapján (1968-75)

Kisebbségek/nemzetiségek helyzete.

Ohridi konferencia a kisebbségek helyzetéről. (1974. 06.24. -07. 08.)

Magyar delegáció: Berend T. Iván rektor vezetésével

Bp. érdekelt a kisebbségi kérdés tanulmányozásában.

Alkotmány nagyvonalú a nemzetiségekkel,

Szomszédos államokkal bilaterális megállapodások, többoldalú szerződések megkötése nem indokolt.

A nemzetiségek helyzetének rendezését nem speciális kisebbségi jogosítványokkal

Nemzetiségek két országot összekötő tényezőként jelentkeznek.

Vannak problémák, de ezeket a szoc. országoknak kell egymás között rendezni.

Jugoszláv elképzelést egy speciális egyezményre vonatkozóan a többi szoc. ország nem támogatta.

A harmadik szakasz emberi jogi diplomáciája levéltári anyagok alapján (1968-75)

Egyezségokmányok ratifikációja.

- 1973 novemberi KÜM előterjesztés a MT-hoz: egyetlen jogszabályi változásra lesz szükség a ratifikáció kapcsán: a PPJE alapján 18. évet be nem töltött személlyel szemben nem lehet halálbüntetést kiszabni, míg a hatályos magyar jog nem zárta ki halálbüntetés lehetőségét 17. életévét betöltött sorkatonával szemben.
- 1973 decemberi KÜM előterjesztés az Elnöki Tanácshoz jelezte, hogy az Egyezségokmányok által biztosított jogok több vonatkozásban is szélesebb körben érvényesülnek hazánkban. A nemzetközi politikai viszonyok, Európai Biztonsági Konferenciához fűződő érdekek időszerűvé teszik a 2 Egyezségokmány magyar megerősítését.

A harmadik szakasz emberi jogi diplomáciája levéltári anyagok alapján (1968-75)

NGO Bizottság (magyar tagság 1972-1973)

- 1972 februári jelentés – Mo. első alkalommal tag a SZU mellett.
- Magyar delegátus alelnök, rapportőr lett.
- Jelentés önkritikusan állapítja meg, hogy szoc. országoknak nincs átfogó koncepciójuk az ENSZ és az NGO-k kapcsolatainak fejlesztéséről, mivel a szoc. NGO-k száma csekély, valamint a testületnek csak két szocialista tagja van és az egyik szinte mindig a SZU. Mo. támogatná a szigorúbb szelekciót az NGO-k között.
- Cionista és ellenforradalmi szervezetek sok gondot jelentenek, ennek hatására az arab országokkal együtt megpróbálják kizárni azokat az NGO körből.

Összefoglaló

- **1956–1962** – ENSZ-ben a „magyar kérdés”, elszigeteltség, védekező diplomácia
- **1963–1968** – Nyitás Nyugat felé, aktív ENSZ-részvétel (Apartheid, Nők helyzete, ICERD)
- **1968–1975** – BT- és ECOSOC-tagság, teheráni világkonferencia, gazd.–szoc.–kult. jogok hangsúlyozása
- **Jellemző** – Szovjet érdekekhez igazodás, de mozgástér-keresés; propaganda + jogi érvelés kombinációja
- **Eredmény** – Magyarország visszatér a multilaterális vérkeringésbe, nemzetközi legitimáció erősítése

Köszönöm szépen a megtisztelő figyelmet!!!

